

**TÜRKİYE'DE GÖÇÜN KADIN YAŞAMINA OLAN ETKİLERİNİN
TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

INVESTIGATION OF EFFECT OF MIGRATION IN GENDER CONTEXT OF WOMEN LIVING IN TURKEY

Esra TAVUKÇU*, Nevin ŞAHİN**

*İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü Kadın
Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği
Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi,
İstanbul/Türkiye
ORCID: 0000-0002-9329-6028

**Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi-
Cerrahpaşa Kadın Sağlığı ve
Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı,
İstanbul/Türkiye
ORCID: 0000-0002-6845-2690

Yazışma Adresi:

Esra TAVUKÇU
E posta: esratavukcu81@gmail.com

Gönderim Tarihi : 4 Nisan 2021

Kabul Tarihi: 16 Kasım 2021

ÖZ

Çalışmamızda mevcut literatüre dayanarak, göç sürecinden çoğu zaman olumsuz etkilenen bir grup olan kadınların, Türkiye'de göç nedeniyle yaşadıkları sorunları toplumsal cinsiyet bakış açısıyla değerlendirerek soruna dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Literatür taraması sonucunda incelenen 13 yayın çalışmaya dahil edilmiştir. Kadınların göç nedeniyle karşılaştıkları sorunlar; göçün aile yaşamına, sosyal yaşama, çalışma yaşamına, eğitim hayatına, genel sağlık ile üreme sağlığına etkileri alt başlıkları ile toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmiştir. Bulgulara göre göç ile birlikte kadınların yaşadıkları temel sorunlar, göç ettikleri ülkenin dilini bilmemeleri nedeniyle sosyal dışlanmaya maruz kalma, eğitimlerinin kesintiye uğraması, çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet rollerine dayalı kayıt dışı, düşük ücretli, güvencesiz ve vasıfsız işlerde sigortasız olarak çalıştırılmalarıdır. Diğer temel sorunlar, hem iş yaşamlarında hem de olumsuz yaşam koşulları nedeniyle aile içerisinde istismarın farklı çeşitlerine maruz kalmaları, sosyal güvencelerinin bulunmaması nedeniyle de genel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimle ilgili sınırlılıklar yaşamaları olarak göze çarpmaktadır. Bu bağlamda göçmen kadınların ve kız çocuklarının göç ettikleri ülkenin dilini öğrenebilmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılması ve eğitimlerinin devamlılığının sağlanması, göçmen kadınların çalışma yaşamında erkekler ile eşit statü, eşit ücret ve eşit sosyal haklara sahip olarak çalışabilmelerinin önünün açılması önem arz etmektedir. Maruz kaldıkları cinsel taciz ve tecavüze karşı cezai işlem uygulanması ve şiddete maruz kalan göçmen kadınlara koruma sağlanması, yaşadıkları kamplar ile barındıkları konutlara düzenli ziyaretler düzenlenerek gerekli sağlık hizmetinin sunulması ve sağlık hizmetlerine erişimin önündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, kadın, toplumsal cinsiyet.

ABSTRACT

We aimed to draw attention to the problems experienced by women from migration in our country from a gender perspective. As a result of the literature review, 13 publications were included in the study. The problems were evaluated in the context of gender and the sub-headings of the effects of migration on family, social, educational and working life and also in terms of general and reproductive health. The main problems of immigrant women are being exposed to social exclusion because of language problems, interruption in education, unemployment, low paid, unsecured and unskilled jobs in working life based on gender roles. Other problems are that they are exposed to different types of abuse in the family due to both working life and negative living conditions, lack of social security, limitations on access to general and reproductive health services. It is important to make the necessary arrangements for the immigrant women and girls to learn the language of the country and to ensure the continuity of their education, to cover the way to work with equal status, equal pay and equal social rights as men. Protection of immigrant women who are subjected to gender violence, sexual harassment and rape is essential, regular visits to the camps and residences where they live and the provision of necessary health services and barriers to access to health services should be removed.

Keywords: Gender, migration, women.

Atıf için (How to cite): Tavukçu E, Şahin N. Türkiye'de Göçün Kadın Yaşamına Olan Etkilerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, 2021;3(2):75-88

GİRİŞ

Geçmişten bugüne toplumların yaşamlarını önemli ölçüde etkilemekte olan göç Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından “ekonomik, toplumsal ya da siyasi sebepler ile kişiler ile toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2019). Geçmişte göçler; zorunlu durumlar olarak ifade edilen coğrafi sebepler, uzun süreli açlık, savaşlar ve iklim gibi nedenlerle meydana gelmekteydi (Akıncı B, 2015). Günümüze baktığımızda göçlerin, ekonomik krizler, iç karışıklıklar, sürgünler, etnik çatışmalar, gelir eşitsizlikleri, yaşanan bölgede arzu edilen refah seviyesine ulaşamama, gelişmiş ülkelerde iş gücü açıkları, nüfus baskısı, adaletli dağıtılmamış topraklar, işsizlik ve istihdam sorunları, iş değişikliği, verimde düşüklük, tarımda makineleşmenin artması, eğitimle birlikte artan hareketlilik, iklim şartları, tarım alanlarının özellikleri, terör, kan davaları, aile birleşmeleri, gelecek nesile daha iyi yaşam ve eğitim koşulları sağlama isteği, baskıcı politikalar, huzurlu yaşama isteği gibi nedenler ile gerçekleştiğini görmekteyiz (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü 2006; Yılmaz, 2014; Şen, 2014; Şahin vd., 2015; Arabacı vd., 2016; Kurtuldu vd., 2018).

Bireylerin yaşam koşullarını iyileştirmek beklentisiyle yaptıkları göç “gönüllü göç” olarak ifade edilirken, insan yaşamını tehdit eden savaş, doğal afet ve sürgün gibi sebeplerle gerçekleşen göçler zorunlu göç olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2014; Kurtuldu vd., 2018).

Tarih boyunca Türkiye, coğrafi ve stratejik konumu sebebiyle kitlesel sığınma hareketleri ve göç hareketlerinin hem geçiş yolu üzerindeki önemli bir durağı olmuş hem de milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmıştır. Türkiye'nin doğusunda ve güneyinde çatışma ve istikrarsızlıkların yaşandığı bazı Orta Doğu ve Asya ülkeleriyle, batısında gelişmişlik düzeyi yüksek Avrupa ülkeleri arasında köprü oluşturmakta, düzenli ve düzensiz göç

hareketleri için de bir çekim merkezi halinde görülmektedir (Göç Uyum Raporu, 2018).

2011 yılında Suriye’de, milyonlarca insanın yaşamını etkileyen bir savaş ve insani kriz patlak vermiştir. 2018 yılı itibarıyla Türkiye’de; açık kapı, temel yaşamsal ihtiyaçların karşılanması ve geri göndermeme temelinde yapılandırıldığı insani iltica politikası kapsamında, yaklaşık 3,4 milyon Suriyelinin geçici koruma statüsüyle yaşadığı bildirilmiştir. Türkiye’de yaşayan 3.424.237 Suriyeli’nin 1.852.563’ü erkek ve 1.571.674’ü kadındır. 2017 sonu itibarı ile; ülkemizde Suriyeliler ile birlikte Irak, Afganistan, İran, Somali gibi ülkelere uluslararası koruma olanağı bulma beklentisiyle gelen 300 bin sığınmacı bulunduğu tespit edilmiştir. Türkiye’de halen yaklaşık 190 farklı ülkeden gelen, 3,4 milyonu geçici koruma statüsünde, 300 bini uluslararası koruma başvurusu yapmış, 600 bini ikamet izni bulunan toplamda 4,3 milyon göçmen yaşamaktadır (GöçUyumRaporu, 2018). Dünyadaki toplam göçmen nüfusunun yüzde 6’sı Türkiye’de bulunmaktadır. Kadın göçmen sayısı ise toplam göçmen sayısının yarısından fazladır. Tüm dünyada da göçler artış göstermekle birlikte tahminlere göre zorla yerlerinden edilen 25 milyon insanın %70’ini kadınlar oluşturmaktadır (Çelik vd., 2016; Kurtuldu vd., 2018). Göç, göç eden kimselerin üzerinde silinmesi güç izler bırakmakla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı gelişen sosyal ve psikolojik sorunlar nedeniyle kadın yaşamını derinden etkilemektedir (Berger, 2004). Meydana gelen göç olaylarında kadınlar hem kadın hem de göçmen olarak ayrıcalıklı gruplar olmaları nedeniyle iki kat daha fazla risk altına girmektedirler. Bu anlamda düşünüldüğünde günümüz koşullarında göç bir kadın sorunu haline gelmiştir (Çelik, 2016; Kurtuldu, 2018).

Hukuki açıdan incelendiğinde ise kadınların göç sürecindeki durumları evlilik yoluyla sahip oldukları statülerine bağlı olarak tanımlanır. Göç sürecinde kadına, uluslararası anlamda ve aile birleştirme programı dahilinde aynen çocuklar gibi

bağımlı kabul edilerek göç eden erkek bireye katılma imkânı tanınır. Uluslararası hukukta kadın göçmenin statüsü, temelde eş olarak kocasına bağlı ikincil bir konumdadır (Sam, 2006).

Doğuştan kadın veya erkek olarak dünyaya gelen bireylerin sahip oldukları cinsiyetleri toplumsal ve kültürel anlamlar da taşır. Bireyler toplumun cinsiyetlerine dair kendilerinden beklediği toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkili olarak, çocuklarının annesi olmak, evin direği ailenin reisi olmak, ailesine bakan kişi olmak gibi sorumlulukları üstlenirler. Toplum, kadın ve erkekten beklediği rol ve statülerin onların cinsiyetlerinin bir gereği olduğunu ve bundan dolayı da değiştiremeyeceğini farz eder. Böylece kişilerin doğuştan sahip oldukları cinsiyetlerine dayandırılarak, kadını ikinci sınıf ve erkeğe bağımlı kılan her türlü toplumsal, ekonomik ve kültürel eşitsizlikler meşrulaşmış olur (Dökmen, 2009; Bhasin, 2003).

Ekonomik, siyasî ve sosyal hayatı ve beraberinde kadın ve erkeklerin temel gereksinimlerini etkilemekte olan toplumsal cinsiyet; iktidarı ve onun paylaşılması sürecini de yönetir. Ortak olaylar neticesinde kadın ve erkeğin farklı şekillerde etkilenmesinin toplumsal cinsiyetin bir sonucu olduğunu destekleyen çalışmalar mevcuttur (Fine, 2011; Erdat, 2004). Tarih boyunca gerçekleşen göç olayları incelendiğinde de, göç olgusunun en belirleyici dinamiklerden birinin toplumsal cinsiyet olduğu gerçeğiyle yüzleşmekteyiz. Bir başka ifadeyle göçün olumsuz sonuçlarından en çok etkilenen toplumsal cinsiyet grubunun kadınlar olduğu görülmektedir. Zira ataerkil sistem içinde zaten ezilmekte olan ve erkeğe oranla daha dezavantajlı koşullara sahip olan kadın, yer değiştirirken çok daha fazla risk almış olmaktadır (Uçan, 2013; Coşkun, 2017). Toplumun bireylere atfettiği cinsiyet rolleri, kimlik, algı ve deneyimlerini biçimlendirdiği gibi göç sürecini, göçmenlerin yaşantılarını da biçimlendirmektedir (Parrado vd., 2005).

Kendi coğrafyasında ya da toplumunda dezavantajlı olan kadın sığınmacılar göçle birlikte en güvencesiz işlerde çalışırken, ekonomik sıkıntılar, güvenlik sorunları, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, cinsel taciz gibi risklere maruz kalmakta, erkeklere nazaran daha donanımsız ve savunmasız hale gelmektedirler (Coşkun, 2017; Barın, 2015).

Bu çalışma ile; mevcut literatüre dayanarak, zorunlu göç süreci boyunca ikincil ve bağımlı konumda bırakılarak görmezden gelinen ancak göç sürecinden çoğu zaman olumsuz etkilenen grup olan kadınların, Türkiye’de göç nedeniyle yaşadıkları sorunları toplumsal cinsiyet bakış açısıyla değerlendirerek soruna dikkat çekilmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Literatür taraması “PubMed, Google Scholar, Science Direct veri tabanlarında yapılmış olup Göç, Kadın ve Toplumsal Cinsiyet”, “Göç ve Toplumsal Cinsiyet”, “Göç ve Kadın” kelimeleri başlıkta geçecek şekilde arama yapılmış, toplam 38.181 çalışmaya erişilmiştir. Son on yıl (2010-2019) içerisinde yayımlanan yerli ve yabancı, Türkçe ve İngilizce, nitel ve nicel çalışmalar taranmış ve 35 yayın incelemeye alınmıştır. Bu yayınlardan sınırlama kriterleri kapsamında eğitim, kariyer, iş ve evlilik nedeniyle gerçekleştirilen göçler kapsam dışına alınarak uygunluğu değerlendirilen toplam 13 yayın çalışmaya dahil edilmiş kadınların göç nedeniyle yaşadıkları sorunlar göçün aile yaşamına, sosyal yaşama, eğitim ve çalışma yaşamına, genel sağlık ve üreme sağlığına etkileri alt başlıkları ile toplumsal cinsiyet bağlamında analiz edilmiştir. Bu yayınların 10 tanesi mevcut literatüre dayanarak düzenlenmiş olan derleme yazıları, 1 tanesi yüz yüze görüşme ve derinlemesine görüşme yoluyla yapılan tarama modelinde betimsel nitelikli bir çalışma, 1 tanesi yüz yüze görüşme yoluyla yapılmış keşfedici çalışma, 1 tanesi ise karma yöntemin uygulandığı ve yüz yüze görüşme yoluyla yapılmış olan çalışmadır.

BULGULAR

Savaş ve yaşamsal tehditler nedeniyle gerçekleşen zorunlu göç hareketlerinde kadınlar, temelde; hem toplumsal cinsiyetleri hem de göçmen olmaları nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmakta ve dışlanmakta, yalnızlık, dil engelleri, eğitimin kesintiye uğraması ve kültürel farklılıkların getirdiği çatışmalar nedeniyle mağduriyet yaşamakta, düşük statülü işlerde düşük ücretler karşılığında çalıştırılmakta, sağlık hizmetlerine yeterli düzeyde ulaşamamakta, hem cinsel hem fiziksel şiddet ve istismara maruz kalmaktadırlar. Bu bağlamda, Türkiye’de göçün kadın yaşamına olan etkilerini toplumsal cinsiyet bakışıyla, “aile yaşamı”, “sosyal yaşam”, “eğitim ve çalışma yaşamı”, “sağlık ve üreme sağlığı” kapsamında incelenecektir.

Göçün Kadınların Aile Yaşamlarına Olan Etkisi

Göçmenler ile ilgili en önemli sorunlardan biri, toplam göçmen nüfusun önemli bir kısmını genç yaştaki bekar ve eşinden ayrılmış kadınların oluşturmasıdır. Bu durum göç edilen bölgedeki halk içerisinde çok eşlilik yaşanmasına, boşanmalara yol açabilmekte, yerli halkın konu ile ilgili endişelerinin oluşmasına, aile içi çatışmalara sebebiyet verebilmektedir.

Türkiye ‘de çok eşlilikle ilgili suistimler olduğu bilinmektedir. Para ya da ev karşılığında imam nikâhı ile ikinci eş olarak evlendirilen kadınların resmi nikahı bulunmadığından, hukuki hakları çiğnenmektedir (Kaya, 2015).

Göçle birlikte aile içi şiddet görülme ihtimali de artmaktadır. Böyle bir durumda aile büyükleri ya da sözü dinlenen hatırlı kişiler kendi vatanlarında olduğu gibi devreye girememektedir. Göçmen kadınlar dil eksiklikleri, göç ettikleri ülkenin hukuk sistemine erişim sağlayamamaları ya da ‘başlarındaki erkeğe’ zarar verebilecekleri korkusuyla şiddete sessiz kalmayı sürdürmektedirler. Göç, kadına yönelik şiddetin artması ve şiddetin görünürlüğünü maskeleyişinin yanı sıra şiddeti önleme ve ortadan kaldırma çalışmalarının da zarar görmesine neden olmaktadır (Başterzi,

2017). Ayrıca göç eden ailelerin barınma ihtiyaçlarının karşılanmayla ilgili yaşadıkları sıkıntılar nedeniyle, çok kalabalık olan fiziksel ortamda bir arada yaşamaya bağlı, aile içi cinsel istismar olayları da görülmektedir (Arabacı vd., 2016).

Göç ile birlikte kadına yüklenen toplumsal cinsiyet rollerine, aile içerisinde geldiği toplumun kültürel değerleri ile dilini koruma ve aktarma misyonu da eklenir (Kılıan, 2002). Göç eden anneler bu misyon gereğince çocuklarına, hem akraba ve yakınları ile ilişkilerini sürdürebilmeleri adına içinden geldikleri toplumun kültürel değerlerini, hem de yeni dahil oldukları sosyal ortamda kabul görebilmeleri adına göç ettikleri bölgedeki yerel kültürün değerlerini öğretmek durumunda kalırlar (Sam, 2006).

Göçün Kadınların Sosyal Yaşamlarına Olan Etkisi

Ülkelerini bırakıp başka bir ülkenin topraklarına göç eden bireyler, o ülke vatandaşlarının sahip oldukları siyasî, sosyal ve hukukî hakların bir çoğuna sahip olamamaktadırlar. Bilhassa kayıt dışı göçmen durumundaki bireylerin yasal hakları bulunmamaktadır ve genellikle fiziksel, psikolojik ve ekonomik istismara uğramaktadır (Cohen vd., 2011).

Bireylerin göç etmeden önceki yaşamlarında üstlenmiş oldukları roller göç edilen yere göre aynı şekilde taşınabilir ya da yeni sorumluluk ve roller üstlenebilir. Örneğin, ülkesinde çalışmayan bir kadın iş aramaya başlayabilir. Kadın ve erkeğe özgü toplumsal cinsiyet rolleri göç durumunda yeniden yapılandırılır (Şeker vd., 2016).

Savaş ya da benzeri nedenlerle yapılan zorunlu göçler kadının toplumsal cinsiyet rolü açısından dezavantajlı durumlara neden olabilmektedir. Yapılan bir çalışmaya göre göç sonucu kadının sosyal yaşamının giderek kısıtlandığı, erkeklere göre çalışma hayatının sınırlandığı ve kadının eve kapandığı, daha çok ev kadını rolünü benimsediği görülmüştür. Bu kadınlar, sığındıkları ülkede sahip oldukları sosyal destek mekanizmalarını kaybetmelerinin yanı sıra göç ettikleri ülkenin dil, kültür gibi sosyal

yapılarını ve hukuk sistemini bilmemeleri nedeniyle hayat koşulları daha da zor bir hale gelmektedir (Kaya, 2018). Göç eden kadın hem aile içinde hem de göç ettikleri ülkede toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadele etmek zorunda kalmaktadır Bununla birlikte çoğu zaman göç kararı alınırken düşüncesi sorulmayan ancak göçün her türlü olumsuz sonuçlarından etkilenen kadınlar, içinde buldukları ataerkil yapı ile de çatışmalar yaşarlar. Göç sürecinin yarattığı baskı ile bir araya gelen ataerkil beklentiler toplumsal cinsiyete dayanan nesiller arası çatışmalara neden olur (Şeker, 2016).

Göç beraberinde; farklı kültürlerden gelen ve farklı din, dil, geleneklere sahip olan insanların bir arada yaşama zorunluluğunu da getirmektedir. Bu zorunlu durum beraberinde kültürel ve sosyal çevreye uyum sorunlarını da getirmektedir. Göç eden kadınlar başta göç ettikleri ülkenin dilini bilmiyor olmanın yanında, sosyal mesafe, ayrımcılık, din farklılıkları gibi nedenlerle uyum güçlüğü yaşamaktadırlar. Kendi kültürlerine benzer bir kültüre sahip olan coğrafyaya göç eden kadınlar sosyal anlamda daha kolay uyum sağlamaktadırlar . (Taşçı vd., 2012; Saygın vd., 2018; Kurtuldu, K. Vd., 2018; Baş vd., 2017; Beşer vd., 2012) .

Tunç'un (2015) Türkiye'de bulunan Suriyeli göçmenlere yönelik olarak yaptığı çalışmaya göre, halkın göç edenlere kültürel açıdan yüksek oranda mesafeli davrandıkları, demografik açıdan kaygı duydukları, özellikle işlerinden olma ve gelir kaybı kaygısı yaşadıkları, ev fiyatlarının yükselmesi ile birlikte ekonomik kaygılarının arttığı görülmektedir. Halk, mültecilerin sosyal hizmetlere yük olduğunu ve kamu hizmetlerinde gecikmelere neden olduklarını düşünmekte, göç edenleri sıklıkla hastalıkların ve suçun nedeni olarak görmekte, sonuç olarak onlara karşı güven duymamaktadır. Çoğu yerde göçmenler hor görülmekte, okullarda, resmi dairelerde, hastanelerde, işyerlerinde, mahallelerde istenmemekte ve bu durum göç edenlerin topluma uyum sağlamasını zorlaştırmakta, sonuç olarak sosyal dışlanma meydana

gelmektedir (Türk Tabipler Birliği [TTB], 2016).

Türkiye'de yapılan bir araştırmada, göç eden kadınların %8'inin, göç yolculukları sırasında ve göç sonrasında cinsel istismar yaşadığı belirtilmiştir (KAMER, 2017) Başka bir çalışmada ise kadınların %22.5'inin taciz veya dışlanmadan şikayet ettiği belirtilmiştir (Kurtuldu vd., 2018). Suriyeli göçmen kadınların göç ettikleri bölgeye yerleşme sürecinde de yiyecek, giysi, barınma gibi bazı temel ihtiyaçlarına erişebilmek için cinsel birlikteliğe mecbur bırakıldıkları görülmüştür (Parker, 2015; Mohammadi, 2016).

Göçün Kadınların Eğitim Yaşamlarına Olan Etkisi

Göçle birlikte karşılaşılan en önemli problemlerden biri olan göç edilen ülkenin dilinin bilinmemesi, göç eden bireylerin eğitim yaşamlarını olumsuz etkileyen faktörlerden biridir. Kendi ülkelerinden devam etmekte olan eğitimlerini yarıda bırakarak gelen kadınlar , eğitimlerini sürdürmek isteseler bile, çoğu zaman sığındıkları ülkenin dilini bilmediklerinden dolayı eğitimleri yarıda kalmaktadır (Kurtuldu, vd. 2018).

Göç eden kadınların mevcut eğitim durumları incelenecek olursa; Balcılar'ın (2016) yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye'ye göçle gelen Suriyeli kadınların %18.4'ünün hiç eğitim almadığı, %16.1'i ilkokulu terk ettiği ve %33.0'ının ise ilkokul mezunu olduğu bildirilmiştir. Kadınların yalnızca %6.8'i üniversite mezunu iken lisansüstü eğitimlerini tamamlayabilen kadın oranı %0.5'tir.

Erdoğan ve Gönülaçan'ın Trabzonda bulunan Suriye'li ve Afgan sığınmacı kadınlarla yaptıkları bir çalışmada kadınların eğitim düzeyleri sorulduğunda %40'ının kendi dillerinde temel eğitim almadıkları görülmüştür. Kadınların %50'den fazlasının ya hiç okuma yazma bilmediği ya da sadece okuma yazma bildiği görülmüştür. Toplam 250 kadından sadece 15'inin üniversite mezunu olduğu bildirilmiştir (Erdoğan, Gönülaçan, 2018).

Türkiye’de bulunan Suriyeli kadınların göç sonrası eğitim alma durumları değerlendirildiğinde, Suriyeli kadın göçmenlerin çeşitli eğitim kurslarına katıldığı, en çok tercih edilen kursun %27 oranında “Kuran-ı Kerim” kursu olduğu sonucuna varılmıştır. Kuran-ı Kerim kursundan sonra en çok tercih edilen ikinci kurs ise “Türkçe Okuma-Yazma kursudur. Bunun yanında göçmen kadınlar %18 oranında dikiş ve nakış ile ilgili bir eğitime katılmışlardır. Erkeklerle kıyaslandığında kadınların daha çok kuaförlük ve el işleri kurslarına katıldıkları belirlenmiştir (Akpınar, 2017).

Göç sonrası çocukların uyum sorunu, akademik başarısızlık, ailenin ilgisizliği, kalabalık ailede yaşama, çalışma ortamının bulunmaması, ailenin eğitime önem vermemesi, çocuğun para kazanabileceği bir işte çalıştırılmak istenmesi gibi nedenlerle mağduriyet yaşaması söz konusudur ve bu durumlar göçmen çocuğun eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir (Kaştan, 2015).

Türkiye’de kayıtlı geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 16 Eylül 2021 tarihi itibarıyla bir önceki aya göre 8 bin 913 kişi artarak toplam 3 milyon 710 bin 497 kişi oldu. 0-18 yaş arası çocuklarla kadınların toplamı 2 milyon 628 bin 198’dir. Bu kişilerin 1 milyon 758 bin 617’sini (%47,4) 0-18 yaş arası çocuklar oluşturuyor. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 8 Haziran 2021 tarihinde yapılan açıklamada anaokulunda 35 bin 707, ilkokulda 442 bin 817, ortaokulda 348 bin 638 ve lisede 110 bin 976 öğrencinin eğitim gördüğünü açıklanmıştır. Toplamda 771 bin 428 çocuk eğitim hayatına devam etmektedir (<https://multeciler.org.tr>). Bu çocukların eğitim faaliyetlerine Suriyeliler için oluşturulan Geçici Eğitim Merkezlerinde (GEM) ve devlet okullarında devam edilmektedir (GöçUyumRaporu, 2018). Eğitim çağında olup okula gitmeyen 432 bin 956 çocuk bulunmaktadır (<https://multeciler.org.tr>).

Göçün Kadınların Çalışma Yaşamlarına Olan Etkisi

Göç etme kararı veren eşi ile birlikte göç etmek zorunda kalan ve düşük gelir düzeyine sahip kadınlar, çalışma yaşamında hem cinsiyetleri hem de göçmen olmaları nedeniyle dezavantajlı duruma düşmekte ve haksızlığa uğramaktadırlar (Demirdizen, 2013; Raijman, 2003) bu kadınlar, erkeklere göre daha düşük statüde ve az ücretli, hizmet içeren, çeşitli hastalıklara yakalanma açısından riskli işlerde çalıştırılmakta bunun yanında çalıştırıldıkları işlerde istismarın farklı çeşitlerine maruz kalmaktadırlar (Baş vd., 2017). Bununla birlikte göç eden kadınların genellikle sigortasız çalıştırılmaları ve çalışma saatlerinin çok uzun olması var olan riskleri daha da artırmaktadır (UNFPA, 2006).

Göç alan pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de toplum yaşamında genellikle aile içerisinde bulunan kadınlar tarafından gerçekleştirilen ücretsiz ve resmi olmayan bakım hizmetleri ve ev işleri, ağırlıklı olarak kadın göçmenler tarafından üstlenilmektedir. Göç eden kadınların istihdam alanlarına bakıldığında daha çok yoğun emek gerektiren çocuk ve yaşlı bakımı ile ev işlerinde, hasta bakımında, evcil hayvan bakımında, tekstil mağazalarında, garsonluk ve benzeri hizmetleri sunabildikleri restoranlarda, ucuz işçiler olarak turizm sektöründe ya da imalat atölyelerinde veya seks işçiliği gibi toplumsal cinsiyet rollerine dayalı işlerde kayıt dışı olarak çalıştıkları görülmektedir (Coşkun, 2017; Etiler vd., 2010).

AFAD’ın yaptığı çalışmanın sonucuna göre, Kamp dışında yaşayan Suriyeli misafirlerin yaklaşık yüzde 76’sı son bir ayda çalışmamıştır. Örneğin, erkeklerin yaklaşık yüzde 63’ü ve kadınların ise yaklaşık yüzde 91’i son bir ayda çalışmamıştır. Buna karşılık, çalışanların yüzdesi çok az olmakla birlikte erkeklerde kadınlara göre biraz daha yüksektir. Erkeklerin yaklaşık yüzde 36’sı son bir ayda çalışmışken kadınların ancak yaklaşık yüzde 8’ü son bir ayda çalışmıştır. Bütün kentlerde erkeklerin, kadınlara göre daha büyük bir oranının çalışmış olduğunu gözlemlenmektedir. Genel olarak Erkeklerin

yüzde 36,5'i çalışırken, kadınlarda çalışma oranı yüzde 8,8'dir. Kamp içi ve kamp dışı verileri beraber değerlendirildiğinde kamp dışında yaşayan Suriyeli erkek misafirlerin oranı yüzde 37 iken, kamp içinde çalışan Suriyelilerin çalışma oranı yüzde 22 olarak elde edilmiştir. Kadınların istihdamı bağlamında da sonuçlar benzerdir. Bu sonuçlara göre, kamp dışında çalışan kadınların çalışma oranı yaklaşık yüzde 23 iken, kamp içinde yaşayan kadınların çalışma oranı ise yaklaşık olarak yüzde 18'dir. Erkeklerin yüzde 38'nin ve kadınların yüzde 55'inin 249 ABD doları veya daha az kazandığını ve erkeklerin yüzde 54'ü ve kadınların ise yüzde 32'sinin 250-499 ABD doları arasında kazandığı söylenebilir. Bu sonuçlara ek olarak erkeklerin yaklaşık yüzde 18'in kadınların da yaklaşık yüzde 13'ünün 500 ve üzeri ADB doları gelire sahip olduğu görülmektedir (AFAD, 2017). Kendi ülkelerinde doktor, sigortacı, bakanlıkta yönetici gibi yüksek statülü işlerde çalışan Suriyeli kadınların, almış oldukları eğitimden ve sahip oldukları niteliklerden bağımsız olarak iş gücü piyasasında temizlikçilik, bakıcılık, tezgâhtarlık gibi düşük statülü işlerde çalışması büyük problemlerden biridir. (AFAD, 2014).

Erdoğan ve Gönülaçan'ın Trabzonda bulunan Suriye'li ve Afgan 250 sığınmacı kadınla yaptıkları bir çalışmada Kadınların %90.8'i herhangi bir işte çalışmamaktadır. 250 kadından çalışanların sayısı sadece 23'tür. Bu çalışan 23 kadından 20'sinin aylık kazancı 1000 TL'nin altındadır (Erdoğan, Gönülaçan, 2018).

Göçün Kadın Sağlığına Olan Etkisi

Göçün olumsuz bir sonucu olarak çoğu zaman kadınlar, sağlıksız koşullarda yaşamaları ve yetersiz beslenmeye bağlı olarak ciddi sağlık sorunları yaşamaktadırlar. Düşük gelir düzeyi, toplu ve kalabalık halde yaşamak zorunda olma, elverişsiz konaklama koşulları, hijyen sorunları, temiz içme suyuna erişememe ve atıkların uygun şekilde uzaklaştırılmaması, sağlık sigortalarının olmaması, dil engelinin bulunması, stres faktörleri, çalışan annelerin çocuklarına

bakacak kimsenin bulunmaması, yaşanan olağanüstü duruma ve bazen şiddete bağlı gelişen ruhsal bozukluklar, göç edilen bölgede yeterli sağlık kuruluşunun bulunmaması gibi faktörler göç eden kadınların sağlık durumlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Topçu vd., 2006; Aksu vd., 2010; Bilican vd., 2016; TTB, 2016; Şen, 2014; Gümüş vd., 2017; Aydoğan vd., 2017; Beşer, 2012).

Göç eden bireylerde yaşam koşullarının zorluğu, kötü çevre koşulları, koruyucu sağlık hizmetlerine erişememe ve yetersiz sağlık bakım hizmeti alımı nedeni ile kronik-dejeneratif hastalıkların görülme oranı da artmaktadır. Sağlık sorunu yaşayan göçmenlerin önemli bir kısmı kayıt dışı çalışıyor olduğundan, resmi makamlarca fark edilme korkusu ile sağlık hizmeti almak üzere başvuruda bulunmamaktadırlar (World Health Organization, 2006). Türkiye'ye göç etmiş Suriyeli sığınmacılarda hipertansiyon, diabetes mellitus, iskemik kalp hastalığı, böbrek yetmezliği ve kanser gibi hastalıklara sıklıkla rastlanmaktadır. AFAD ülkemize göçle gelen ailelerde kronik hastalığı olan bireylerin oranını %7 olarak bildirmiştir. Bununla birlikte uygun olmayan konut koşullarında sıklıkla görülebilen rutubete bağlı astım, bronşit, alerji, kronik ağrı gibi hastalıklar ile konutların kalabalık olmasına bağlı hava yolu ile ve temas ile bulaşan enfeksiyon hastalıkları, göçmen bireylerin sağlığını tehdit etmektedir (Aydoğan vd., 2017).

Bununla birlikte sağlık personellerin göç eden bireylere karşı olan uygunsuz davranışları ayırıcı tutumları hastalar ile iletişimlerini, tıbbi karar verme ve bakım davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum, göç edenlerin tedaviye uyumlarını güçleştirmekte, sağlık hizmetlerinden yararlanma oranlarını da düşmektedir. Sonuç itibarıyla göç edenlerin fiziksel ve ruhsal sağlıkları olumsuz yönde etkilenmektedir (Dias vd., 2012; Çaman vd., 2010; Önal vd., 2016).

Göç eden kadınlar ve erkekler kıyaslandığında, göç eden kadınların erkeklere göre daha fazla psikolojik sorun

yaşadığı, özellikle de zorunlu göç durumlarında yaşadıkları problemlerin artış gösterdiği belirlenmiştir (Doğanay vd., 2007). Türkiye’de bulunan Suriye’li göçmen kadınların %55’inin psikolojik desteğe gereksinimleri vardır (AFAD, 2014).

Göç eden kadınlar ile göç etmeyen kadınlar karşılaştırıldığında ise göç eden kadınların stresle baş etme yeteneklerinin göç etmeyen kadınlara göre daha yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır (Topçu vd., 2006). Bununla beraber, göç eden kadınların ailelerinden ve doğup büyüdüleri topraklardan ayrı kalmaları da psikososyal sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Göç sonrası travma yaşayan bir grupta yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, zorunlu göç mağdurlarının, işkence mağdurlarına benzer düzeyde bir stres bozukluğu yaşadıkları görülmektedir. (Kurtuldu vd., 2018; Kaya, 2018). Stres ve travma, immün sistemi baskılamakta ve depresyona yatkınlığı artırmaktadır. Mülteci kadınların tamamına yakınının ruhsal çöküntü içinde olduğu ve her 10 kadından birinin intihar girişimi olduğu saptanmıştır (Şimşek vd., 2015).

Göçün Üreme Sağlığına Olan Etkisi

Göç eden kadınların üreme sağlığı sorunları incelendiğinde en sık karşılaşılan problemlerin; cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, gebelik ve doğum komplikasyonları, şiddet ve istismar, psikolojik rahatsızlıklar ve üreme sağlığı hizmetlerine erişememek olduğu görülmektedir. (Yağmur vd., 2018) . Geleneksel anlamda kadının toplumsal statüsünün dayattığı şekilde çocuk sahibi olmaya devam eden kadınlar , yeterli doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası bakımı alamadıklarından sağlık riskleri ile düşük, ölü doğum ve anomalili bebek doğurma riskleri daha da artmaktadır (İldan vd., 2012, Taşçı-Duran ve ark., 2012; Topçu vd., 2006; Leininger vd., 2002). Bununla birlikte, göç eden kadınlar açısından erkek çocuk sahibi olmanın, onların toplum içerisindeki statülerini arttıracığına dair toplumsal cinsiyet temelli kalıplaşmış düşünceleri, aile

planlaması hizmetlerinden yararlanma oranlarını düşürebilmektedir. Göçmen kadınların etkili bir yöntem kullanma oranların düşük olup, tüp ligasyon ve acil kontrasepsiyon yöntemleri konusunda bilgilerinin de eksik olduğu belirlenmiştir (Salisbury vd., 2016). 313 göçmen kadına “Aile planlaması yöntemi kullanıyor musunuz” sorusunun yöneltildiği bir araştırmada, kadınların %82.1’i aile planlaması yöntemi kullanmadıklarını bildirmişlerdir (Kalkan vd., 2014). Bu durum kadınların üreme sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (Çakmak, 2010; Mccann vd., 2010; Şenol vd., 2016).

Türkiye’deki göçmen kadınların yaşadıkları kamplarda, çadır ziyaretleri, gebe tespit ve izlemleri, doğum sonu loğusa ve yenidoğan bakımı, gerekli taramalar ile aile planlaması hizmetleri yeterli düzeyde verilememekte ve buna bağlı istenmeyen gebelikler meydana gelmektedir (TTB, 2016). Bu durum kampların dışında yaşamını sürdürmeye çalışan göçmenler için de farklı değildir (Süt, 2017).

Göç eden kadınların evlilik yaşı düşük, doğurganlık sayılarının fazla olduğu görülmektedir. Edirne’de yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre göçmen kadınların ortalama evlilik yaşının 18, ilk gebelik yaşının ise 19 olduğu bildirilmiştir (Baş vd., 2015) . AFAD tarafından hazırlanan “Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar” raporuna göre Suriyeli kadınların doğumlarının %96’sı hastane ya da kliniklerde gerçekleşmiştir. Sağlık kuruluşları dışında yapılan doğumların oranı %4 olarak bildirilmiştir (AFAD, 2014) .

Ülkelerinde yaşanan savaş nedeniyle göç eden kadınların maruz kaldıkları travma sonrası duydukları korku, şok ve stres nedeniyle menstrual düzensizlikler yaşadıkları görülmektedir. Bu kadınlarda normal olmayan menstruasyon görülme oranı %10 ile %35 arasında olup anormal menstrual siklus görülme durumunun kadınların savaşa ne kadar süre maruz kalmış olduklarıyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Hannoun vd., 2007) . Menapoz yaşının da göç eden kadınlarda göç etmeyen kadınlara

kıyasla daha düşük olduğu bildirilmiştir (Balic vd., 2014).

TARTIŞMA

Uluslararası göçün kadın sığınmacıların üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla Isparta ilinde yaşamını sürdüren Somali ve Sudan uyruklu 48 sığınmacı ile yüzyüze görüşme yöntemiyle yapılan araştırma sonuçlarına göre; göçmen kadınların tamamının, ülkelerinde gördükleri şiddet ve savaştan kaçtıkları, ülkelerindeki geleneklerin baskısını hala üstlerinde hissediyor oldukları, kaçış sırasında yaşadıkları travmatik deneyimlerin etkisinde kaldıkları, ülkelerine ve arkada bıraktıklarına duydukları özlem nedeniyle mutsuz oldukları, sosyal çevre yoksunluğunun hali hazırdaki sorunlarını arttırdığını düşündüklerini söylemiş, „Türkçeyi iyi bilmediklerinden dolayı da araştırmaya katılan kadınların yaklaşık %85'nin buldukları çevreye uyum sağlama ve sosyal ilişki kurma konusunda sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir (Kömürcü, vd., 2011) Türkiye’de yapılan bir araştırmanın sonucuna göre, göç eden kadınların %8’inin cinsel istismara maruz kaldığı belirtilmiştir (MAZLUMDER, 2014). Bir diğer çalışma ise kadınların %22.5’inin taciz ya da dışlanmadan şikayet ettiği görülmüştür (KAMER, 2017) Yapılan başka çalışmalarda da paralel şekilde göç eden kadınların stresle baş etme becerilerinin göç etmeyenlere göre daha yetersiz olduğu belirtilmiştir Göçle birlikte gelen yoksulluk, şiddet, taciz ve tecavüze maruz kalım, gidilen yere uyum sağlayamama gibi nedenlerle göçmen kadınlarda intihar eğilimi daha sık görülmektedir (Mejía vd., 2010; Topçu vd., 2011) Yapılan çalışmalar göstermiştir ki göç eden kadın hem aile içinde hem de göç ettikleri ülkede toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadele etmek zorunda kalmaktadır (Şeker vd., 2016).

Bahadır’ın yaptığı bir çalışmaya göre Suriye’li kadınların %59.6’sının 18 yaş ve öncesinde evlendiği, %12.8’inin gebe olduğu ve bu gebelerin %57.1’inin doğum öncesi bakım almadığı, %9.6’sının ise doğumu evde

gerçekleştirdiği bildirilmiştir (Bahadır, 2015). Bir diğer çalışmada erken yaşta evlendirilen çocukların yaş ortalaması 15-18 arasında değişmekte olduğu bildirilmiştir (MAZLUMDER, 2014). Yapılan başka bir çalışmada da benzer şekilde kadınların ortalama evlilik yaşı 18 ve ilk gebelik yaşı 19 olarak bulunmuştur (Baş vd., 2015). İncelenen çalışmaların sonuçlarına göre göçmen kadınların evlenme ve ilk gebelik yaşlarının erken olduğu sonucuna varılmıştır. Yine Suriyeli göçmen kadınlara yönelik yapılan bir çalışmada kadınların %42.7’sinin beş ve üzeri çocuğa sahip olduğu belirlenmiştir (Gümüş vd., 2017). Şimşek ve diğerlerinin 2015 yılında Şanlıurfa’da yer alan Suriyeli 15-49 yaş aralığındaki evli 458 katılımcı ile yapılan görüşmeler sonucu elde ettikleri bilgilere göre, göçmen kadınların yüzde 16’sının hamile olduğu, hamile olan kadınlar % 26,7 ‘sinin prenatal bakım almadıkları, % 47,7’sinin daha önce düşük yaptığını belirttiği bildirilmiştir. Bu kadınların içinde cinsel yolla bulaşan hastalık bulgusu tespit edilen kadın oranı %50,8 olup, cinsel olarak aktif olan % 37,8’inin doğum kontrolü yöntemlerini kullanmadığı tespit edilmiştir. Kadınların yaklaşık % 90’ı psikolojik olarak desteğe ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir (Şimşek vd., 2015). Topçu ve arkadaşlarının yaptıkları bir diğer çalışmadan elde ettikleri sonuçlara göre; ülkemizde yaşayan göçmen kadınlarda en sık görülen problemler; bulaşıcı hastalıklar, vajinal enfeksiyonlar, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, fiziksel ve cinsel şiddet, aile planlaması hizmetlerinden yararlanamama, hastanede yapılan doğum sayısının az, evde yapılan doğumların sayısının çokluğu, düzensiz adet kanamaları, kendiliğinden meydana gelen düşüklükler, çok sayıda ve kısa aralıklarla meydana gelen gebelikler olarak bildirilmiştir (Topçu vd., 2006) Her ne kadar AFAD tarafından hazırlanan “Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar” raporunda doğumların %96’sının hastane şartlarında gerçekleştiği evde gerçekleşen doğum oranının da %4 olduğu bildirilse de (AFAD, 2014) kadınların sağlık durumları ile ilgili olarak

yapılan çalışmaların sonuçlarının birbirleri ile paralellik göstermekte olduğu , genel sağlık ve üreme sağlığı düzeylerinin oldukça düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Balcılar'ın yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye'ye göçle gelen Suriyeli kadınların %18.4'ünün hiç eğitim almadığı, %16.1'i ilkokulu terk ettiği ve %33.0'ının ise ilkokul mezunu olduğu bildirilmiştir. Kadınların yalnızca %6.8'i Üniversite mezundur ve lisansüstü eğitimlerini tamamlayabilen kadın oranı sadece %5'tir (Balcılar, 2016). Kömürcü ve arkadaşlarının Isparta ilinde yaşayan Somali ve Sudan'lı 48 sığınmacı kadın ile yüzyüze görüşme yoluyla yaptıkları çalışma incelendiğinde, benzer şekilde kadınların %54,2'sinin okuryazar olmadığı, %29,2'sinin ise ilköğretim, %12,5'inin lise ve %4,2'sinin de Üniversite mezunu olduğu görülmektedir (Kömürcü vd., 2011) Yapılan çalışmalara baktığımızda; Türkiye'ye sığınan Suriyeli kadınların çoğunluğunun düşük eğitimli ya da hiç eğitim görmemiş kadınlardan oluştuğu ortaya çıkmaktadır.

Şen ve Vural'ın yaptığı bir çalışmada göçmen kadınların çoğu ilkokul mezunu ve ev hanımıdır. Üniversite mezunlarının en sık sahip olduğu meslek öğretmenliktir. Kadınlar, imkân tanınırsa genellikle toplumda kadına biçilen roller çerçevesinde terzilik, temizlik, tarım vb. işler yapmak istediklerini ifade etmişlerdir. Türkiye'de bulunan Suriyeli kadınların sadece yüzde 2'si aktif olarak çalışmaktadır (Şen vd., 2014). AFAD'ın yaptığı araştırmaya göre benzer şekilde ; kamp içinde kalan kadınların %38'inin ve kamp dışında olan kadınların %18'inin mesleği bulunmadığı, ev hanımlığı da yapılan görüşmelerde ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte temizlik işine gitmek de üst sıralarda yer almış ancak çoğu kadın bu alanda düşük ücretle çalıştıklarını ya da çalışmalarının karşılığında hiç para almadıklarını belirtmişlerdir. (AFAD, 2014) Coşkun'a göre de göçmen veya sığınmacı olarak başka bir ülkeye göç etmek durumunda kalan kadınların; sıklıkla bakım, ev işleri, tekstil mağazalarında satış personeli, garsonluk gibi hizmet

sektörlerinde ya da imalat atölyelerinde ucuz işçiler olarak veya seks işçileri olarak kayıt dışı işlerde çalışmakta oldukları bildirilmiştir (Coşkun, 2017). Baş ve diğerlerinin çalışması ve destekler nitelikteki Demirdezen'e ait çalışmaya göre ise göç eden kadınlar, göç eden erkeklere kıyasla daha düşük ücretli, daha düşük statülü, pek çok açıdan riskli işlerde ve istismara maruz kalarak çalışmaktadırlar (Baş vd., 2017; Demirdizen, 2013). Toplumsal cinsiyet normlarının göç eden kadınların çalışma yaşamlarına olan olumsuz etkilerini incelenen çalışmalarda benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Zorunlu göç olgusu kadın hayatını çoğu zaman olumsuz olarak etkilemekte, toplumsal cinsiyet rol ve sorumluluklarına ilişkin değişimlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Göç ile birlikte aile ve evlilik ilişkileri bozulabilmekte , sosyal bağlantılar zarar görebilmektedir. Özellikle kalabalık ailelere mensup genç kadınlar, dul ve ekonomik anlamda güçlük çeken kadınlar arasında sık görülen kuma evlilikleri kadınların yaşamını olumsuz etkilemekte, buldukları çevreden dışlanmalarına ve evlilik içerisinde çeşitli sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır. Yine göç nedeniyle barınma sıkıntısı yaşayan ailelerin çok dar alanlarda kısıtlı imkanlarla yaşamak zorunda oluşları kadınlara ve kız çocuklarına yönelik aile içi cinsel istismar olaylarına neden olmaktadır. Göç eden kadınların tek başlarına da yaşamlarını devam ettirebilmeleri için iş olanaklarının sağlanması onların ekonomik yetersizliklerden dolayı yaptıkları evliliklerin önüne geçecektir. Bu nedenle göçmen kadınlara yönelik meslek edindirme kurslarının yaygınlaştırılmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir. Yine aile içi cinsel istismara uğraya göçmen kadınlar ve kız çocukları için gerekli yasal mevzuatın düzenlenmesi ve koruma programlarının geliştirilmesi, mağduriyetlerinin giderilmesi için faydalı olacaktır.

Göçmen kadınların sosyal yaşamları ile ilgili olarak en sık karşılaştıkları problemler; göç ile birlikte değişen toplumsal cinsiyet rollerine adapte olamama, göç ettikleri ülkenin dilini ve kültürünü bilmiyor olmanın yanında sosyal mesafe, ayrımcılık, din farklılıkları gibi nedenlerle kültürel ve sosyal çevreye uyum sağlayamama ile birlikte sosyal dışlanma ve göç ettikleri ülkede yeterli hukuki haklara ve sosyal güvenceye sahip olamamalarıdır. Bu sorunların çözümü için öncelikle göç eden kadınların buldukları ülkenin dilini öğrenebilmeleri için dil kurslarının yaygınlaştırılması, içinde yaşadıkları toplumun kültürünü öğrenebilmeleri için eğitim programlarının yaygınlaştırılması, göçmen kadınlar ve yerli halkın birbirine uyumunu kolaylaştırmak için sosyal etkinlikler, dayanışma çalışmaları ve kamu spotlarının oluşturulması faydalı olacaktır. Bununla birlikte yerleşim hakkı kazanmış göçmen kadınların sosyal güvence kapsamına alınması ve yasal haklarının genişletilmesi göç edilen toplumda göçmen kadınların yaşadıkları dezavantajları azaltabilecektir.

Göç eden kadınların eğitim durumları değerlendirildiğine göç etmeden önceki eğitim düzeylerinin düşük olmasının yanında göç sonrasında da eğitimlerine devam etme olanaklarının oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Toplumsal cinsiyet bakış açısının bir sonucu olarak göç eden aileler sınırlı maddi imkanlarını daha çok erkek çocuklarının eğitimi için kullanmaktadırlar. Kadınlar ve kız çocukları daha çok kuran kursu, biçki-dikiş kursu gibi toplumsal cinsiyet rolleri ile uyumlu eğitimlere devam edebilmektedirler. Eğitimine devam isteyen kadın ve kız çocuklarının bir kısmı da dil engeline takılmakta, göç ettikleri ülkenin eğitim dilini bilmediklerinden dolayı, isteseler dahi eğitimlerine devam edememektedirler. Bu anlamda göçmen kadın ve kız çocuklarının eğitime öncelik verilmesi, ailelerinin eğitim giderleri konusunda desteklenmesi ve dil eksikliklerinin giderilmesi için dil

eğitimlerinin yaygınlaştırılması faydalı olacaktır.

Toplumsal cinsiyet rolleri ile tutarlı olarak kadınların çoğu zaman ev içi ücretlendirilmeyen işler ile çocuk ve yaşlı bakımı ile yine toplumsal cinsiyet rollerine dayalı kayıt dışı, düşük ücretli, güvencesiz ve vasıfsız işlerde, daha uzun çalışma saatlerinde, sigortasız olarak çalıştırıldıkları görülmektedir. Bu durum göçmen kadınları yapmakta oldukları işle ilgili olarak daha fazla riske maruz bırakmaktadır. Bunun yanında kadınlar çalıştırıldıkları işlerde istismarın farklı çeşitlerine de maruz kalmaktadırlar. Bu konuda çalışan göçmen kadınların erkekler ile eşit statü, eşit ücret ve eşit sosyal haklara sahip olarak çalışabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması, daha vasıflı işlerde çalışabilmeleri adına eğitim yaşamlarının devamlılığının sağlanması, eğitim yaşamına devam edemeyen kadınların da meslek edindirme kurslarına katılımlarının sağlanmasının, ayrıca göçmen kadınların yapmakta oldukları işlere dair maruz kalabilecekleri riskler ile ilgili olarak bilgilendirilmeleri ve koruyucu tedbirleri almalarının sağlanmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Zorunlu göçler sonucunda kadınların maruz kaldıkları olumsuz yaşam koşulları, çalışma yaşamlarındaki riskler, yetersiz beslenme ve zayıf hijyen koşulları, dil engeli, sağlık sigortalarının bulunmayışı ve içinde buldukları olağanüstü durumun getirdiği stres ile birlikte sağlık hizmetlerine erişimle ilgili sınırlılıklar kadın sağlığını olumsuz etkilemekte ve yaşam kalitesini düşürmektedir. Bu nedenle kronik ve dejeneratif hastalıkların erken tanısına yönelik tarama faaliyetlerinin düzenlenmesi, göçmenlerin yaşadıkları yerlerdeki sağlıklarını olumsuz etkileyen fiziksel şartların iyileştirilmesi, sağlık hizmeti alınması sırasında karşılaşılan dil problemini ortadan kaldırmak için sağlık kuruluşlarında ve göçmenlerin başvurabileceği diğer tüm kurumlarda iletişimi sağlamak için tercümanların bulundurulması, göç eden kadınlar düzenli olarak ziyaret edilmesi ve sağlık gereksinimlerinin belirlenmesi,

göçmen kadınların sağlık düzeyini yükseltmeye yönelik eğitimlerin düzenlenmesi ve sağlık gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik yeni düzenlemelerin yapılması faydalı olacaktır. Ayrıca yaşadığı göç süreci nedeniyle psikolojik yardıma ihtiyaç duyan göçmen kadınlara gerekli desteğin sağlanması da önemlidir.

Göç eden kadınların üreme sağlığı sorunları incelendiğinde en sık karşılaşılan problemlerin; erken yaştaki gebelikler, gebelik ve doğum komplikasyonları, yetersiz doğum öncesi ve sonrası bakımı alma, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, şiddet ve istismar ile üreme sağlığı hizmetlerine erişememe olduğu görülmektedir. Konu ile ilgili olarak göçmen kadınların yaşadıkları kamplar ile barındıkları konutlara düzenli ziyaretler düzenlenerek, gebeliklerin tespit edilmesi , tespit dilen kadınlara doğum öncesi ve sonrasında gerekli takip ve bakım

faaliyetlerinin planlanması, doğumların sağlıklı koşullarda gerçekleşmesinin sağlanması, erken yaşta gebelik, aşırı doğurganlık ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar'ın önlenmesine yönelik danışmanlık hizmetlerinin sağlanması gerekmektedir. Göçmen kadınların işyerlerinde, sosyal ortamlarda ya da aile içerisinde maruz kaldıkları cinsel taciz ve tecavüze karşı sıfır tolerans politikasıyla cezai işlem uygulanması gerekmektedir. Türkiye'nin imzaladığı kadına yönelik şiddetle mücadeleyle hedefleyen uluslararası sözleşmeler bu konuda önemli bir dayanak oluşturmalıdır. Ayrıca cinsel istismara uğrayan göçmen kadınların yaşadıkları travma nedeni ile bir uzman desteği alabilmelerinin sağlanması , normal yaşamlarına dönebilmeleri için faydalı olacaktır.

KAYNAKLAR

- AFAD. (2014).** Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar. Erişim tarihi: 18.11.2019.
- AFAD. (2017).** Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması_2017. (Erişim tarihi: 22.10.2021).
- Akhavan, S., Bildt, C., & Wamala, S. (2007).** Work-related health factors for female immigrants in Sweden. *Work*, 28:135-143.
- Akıncı B, N. A. (2015).** Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç araştırmaları dergisi*, 1(2) 58-83.
- Akpınar, T. (2017).** Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(03), 16-29.
- Aksu, H., & Sevil, Ü. (2010).** Göç ve Kadın Sağlığı. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim Ve Sanatı Dergisi*, 2(3), 134-138.
- Arabacı, Z., Hasgül, E., & Serpen, A. (2016).** Migrant women and migration's effect on women's health in Turkey. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (36), 129-144.
- Arabacı, Z., Hasgül, E., & Serpen, A. (2016).** Türkiye'de Kadın Göçmenlik Ve Göçün Kadın Sağlığı Üzerine Etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (36), 129-144.

- Aydoğan, S., & Metintaş, S. (2017).** Türkiye'ye gelen dış göç ve sağlığa etkileri. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi*, 2 (2), 37-45.
- Bahadır, H. U. (2015).** Tanımlayıcı bir alan araştırması:Suriye'li sığınmacı kadınların üreme sağlığı. *18. Ulusal HalkSağlığı Kongresi, Bildiri Kitabı, İzmir 2015* s:1008-1009.
- Balcılar, M. (2016).** Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin sağlık durumu araştırması Türkiye'de yaşayan suriyeli mültecilerdebulaşıcı olmayan hastalık risk faktörleri sıklığı, *AFAD, T.C.Sağlık Bakanlığı, World Health Organisation.*
- Balic, D., Rizvanovic, M., Sajko, M., & A, B. (2014).** Age at natural menopause in refugee and domicile women who lived in Tuzla Canton in Bosnia and Herzegovina during and after the war. *Menopause: The Journal of The North American Menopause Society.*
- Barın, H. (2015).** Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *The Journal of Migration Studies* 1(2) 10-56.
- Baş, D., Arkant, C., Muqat, A., Arafa, M., Sipahi, T., & Eskiocak, M. (2015).** Edirne'deki Suriyeli sığınmacıların durumu. *18. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Kongre Kitabı, Konya, 5-9 Ekim*, 214.
- Baş, M., Molu, B., Gör, A., Tuna, H., & Baş, İ. (2017).** Göç eden ailelerin sosyo-kültürel ve ekonomik değişiminin kadın ve çocuk yaşamına

- etkisi. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1680-1693.
- Başterzi D, A. (2017).** Mülteci, Sığınmacı ve Göçmen Kadınların Ruh Sağlığı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 2017; 9(4):379-387.
- Berger, R. (2004).** Immigrant Women Tell Their Stories. *New York: The Haworth Press.*
- Beşer, A. (2012).** Göç, kültür ve sağlık ilişkisi. *Kültürlerarası Hemşirelik, Tıp Kitabevi, İstanbul*, 57-71.
- Bhasin, K. (2003).** Toplumsal Cinsiyet: Bize Yüklenen Roller. *Kadav Yayınları, İstanbul.*
- Bilican, G., & Ayan, S. (2016).** İç göç ve kentleşme sürecinde kadının ekonomik yoksunluğu. *Journal of International Social Research*, (9) 46, 390-398.
- Chandra, P. (2011).** Mental health issues related to migration in women. *In Migration and mental health (Eds. D Bhugra, S Gupta):290-219. New York, Cambridge University Press.*
- Cohen, J. H., & Sirkeci, İ. (2011).** Cultures of Migration: *The Global Nature of Contemporary Mobility. Austin.*
- Coşkun, E. (2017).** Türkiye'de Kağıtsız Göçmen Kadınlar ve Sosyal Hizmetler. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 54(3), 1299-1315.
- Çakmak, S. (2010).** Değişen hayatların görünmez sahipleri: Göçmen kadınlar. *Feminist Eleştiri Dergisi*, 2, 50-64. (Erişim tarihi : 18.03.2017).
- Çaman, K., & Özvarış, Ş. (2010).** Uluslararası göç ve kadın sağlığı. *Sağlık ve Toplum*, 20 (4), 3-13.
- Çelik, N., & Sevil, Ü. (2016).** Göç ve kadın. *Türkiye Klinikleri Journal of Obstetric-Women's Health and Diseases Nursing-Special Topics*. 2(2 74-79.).
- Demirdizen, D. (2013).** Türkiye'de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınlar: Yeni Düzenlemelerle Yarı Köle Emegine Doğru mu?. *Çalışma ve Toplum*, 38(3), 325-346.
- Dias, S., Gama, A., Cargaleiro, H., & Martin, M. (2012).** Healthworkers' attitudes toward immigrant patients: A cross-sectional survey in primary health care services. *Human Resources for Health*, 10: 14, 1-6.
- Doğanay, H., Şahin, F., & Özdemir, Ö. (2007).** Feminist coğrafya ve kadın göçmenler. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12 (17), 7-16.
- Dökmen, Z. (2009).** Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar. *Sistem Yayıncılık, İstanbul.*
- El-Masri, R., Harvey, C., & R, G. (2013).** Shifting Sands: Changing Gender Roles among Refugees in Lebanon. *Oxford, Oxfam.*
- Enstitüsü, H. Ü. (2006).** Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması. *Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Ankara.*
- Erdar, B. (2004).** Toplumsal Cinsiyet Sorunları ve Kız Çocuklarının Okutulmaması. *Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Bitirme Tezi.*
- Erdoğan, M., & A, G. (2018).** Göç ve Kadın Ekseninde Trabzon'da ki Suriyeli-Afgan Kadınların Sosyo-Demografik Analizi. *Turkish Studies Volume* 13/18.
- Etiler, N., & K, L. (2010).** Göçmenlerde Sağlık Sorunları: Ev Hizmetlerinde Bir Alan Araştırması Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II Bildiriler, 93-118. *Petro İş Yayıncılık, İstanbul.*
- Fine, C. (2011).** Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması. *Sel Yayıncılık, İstanbul.*
- GöçUyumRaporu.(2018).** Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf.
- Gupta, J, A. D., Hemenway, D., Decker, M. R., & S. J. (2009).** Premigration exposure to political violence and perpetration of intimate partner violence among immigrant men in Boston. *Am J Public Health*, 99:462-469.
- Gümüş, G., Kaya, A., Yılmaz, Ş., Özdemir, S., Başbüyük, M., & Coşkun, A. (2017).** Suriyeli mülteci kadınların üreme sağlığı sorunları. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 3(1):1-17.
- Hannoun, A., Nassar, A., Usta, I., & Musa, A. (2007).** Effect of war on the menstrual cycle. *Obstetrics and Gynecology*, 109 (4), 929-32.
- Hiott, A., & Grzywacz, J. (2008).** Migrant farmworker stress: mental health implications. *J Rural Health*, 24, 32-39.
- Islam, M., & Gagnon, A. (2016).** Use of reproductive health care services among urban migrant women in Bangladesh. *BMC Women's Health*, 16(15).
- Kalkan, O., Gülay, M., Vatan, İ., Engindeniz, F., Bakış, B., & Özyürek, M. (2014).** Bursa ili osmangazi ilçesinde ikamet eden suriyeli göçmenlerin temel sağlık durumlarının değerlendirilmesi. *17. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Kitabı*, s:457-458.
- Kamer. (2017).** Kadın Merkezi Vakfı (KAMER). *Sığınmacı Kadınlar Beş İl Raporu. Erişim:18.11.2019.http://www.kamer.org.tr/menuis/kamer_vakfi_siginmaci_kadınlar_5_il_raporu.pdf*.
- Kaştan, Y. (2015).** Türkiye'de göç yaşamış çocukların eğitim sürecinde karşılaşılan problemler, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4).
- Kaya, E. Z. (2018).** Toplumsal Cinsiyet Özellikleri Yönünden Göç Aydın Avcı İ.(ed).Göç ve Göçmen Sağlığı. *1. Baskı. Ankara:Türkiye Klinikleri*; 2018. p.6-9.
- Kaya, M. (2015).** Komşuda Misafirlik: Suriyeli Sığınmacılarca Kurulmuş Mülteci Derneklerinin Perspektifinden Türkiye'de Yaşamak, *The Journal of Academic Social Science Studies* 2015; 39:263-79.
- Kaypak, Ş., & Bimay, M. (2016).** Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyokültürel etkileri: Batman örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(1), 84-110.
- Killian, C. (2002).** Culture on The Weekend: Maghreb Women's Adaptation In France. *International Journal of Sociology And Social Policy*, 75-105.

- Kömürcü, R., & Çobanoğlu, A. (2011).** Kadın sığınmacılar: uluslararası göçün sessiz tanıkları. Onlar Bizim Hemşehrimiz, *Uluslararası Göç ve Hizmetleri.. Kurtuldu, K., & Şahin, E. (2018).* Göçün Kadın Yaşamı ve Sağlığı Üzerine Etkileri. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*. Aralık 2018; 1(1):37-46.
- Larsen, L. J. (2004).** The Foreign-Born Population In The United States: *Current Population Reports*. US Census Bureau, Washington.
- Leininger, M., & McFarland, M. (2002).** Transcultural Nursing: Concepts, Theories, Research and Practice, *Third Edition, by the Mcgraw- Hill Companies, USA*.
- Mazlumder. (2014).** Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu. Erişim Tarihi: 02.12.2019. <http://mazlumder.org/webimage/MAZLU MDERRAPORU>.
- Mccann, P., Poot, J., & Sanderson, L. (2010).** Migration, relationship capital and international travel: Theory and evidence. *Journal of Economic Geography*, 10 (2), 361-87.
- Mejía, O., & Christopher, J. (2010).** Acculturative stress, depression, and anxiety in migrant farmwork college students of Mexican heritage. *International Journal of Stress Management*, 17 (1), 1-20.
- Mohammadi, D. (2016).** Help for Yazidi survivors of sexual violence. *Lancet Psychiatry*, 3:409-410. <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/22.102021.00:57>
- Önal, A., & Keklik, B. (2016).** Mülteci ve sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimde yaşadığı sorunlar: Isparta ilinde bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7 (15), 132-148.
- Parker, S. (2015).** Hidden crisis: violence against Syrian female refugees. *Lancet*, 385:2341-2342.
- Parrado, E. A., P, F., & Flippen, E. A. (2005).** Migration And Gender Among Mexican Women. *American Sociological Review*, 606-632.
- Rajman, R. S.-G. (2003).** International Migration, Domestic Work And Care Work Undocumented Latina Migrants in Rael. *Gender ve Society*, 727-749.
- Rees, S., & Pease, B. (2007).** Domestic violence in refugee families in Australia. *J Immig Refug Stud*, 5(2):1-19.
- Salisbury, P., Hall, L., Kulkus, S., Paw, M., & Tun, N. M. (2016).** Family planning knowledge, attitudes and practices in refugee and migrant pregnant and post-partum women on the thailand- myanmar border – a mixed methods study. *Reproductive Health*, 13, 94.
- Sam, D. L. (2006).** Acculturation of Immigrant Children Island Women. David L. SAM ve John W.BERRY içinde, *Acculturation Psychology* (s. 403-418). Cambridge University Press, Cambridge.
- Saygı, S., & Hasta, D. (2018).** Göç, Kültürleşme ve Uyum. *Psikiyatride Guncel Yaklaşımlar.Current Approaches in Psychiatry*, 10(3), 302-323.
- Süt, K. H. (2017).** Suriye'den Göç Eden Kadınlar ve Üreme Sağlığı Sorunları. *Sağlık ve Toplum*. 27(1).
- Şahin , İ., & Düzgün , O. (2015).** Türkiye'ye Gerçekleştirilen Ortadoğu Kaynaklı Zorunlu Göçlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri: 1979-2014 Arası. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 167-195.
- Şeker, D., & G, U. (2016).** Göç Sürecinde Kadın. *Cbü Sosyal Bilimler Dergisi*.14(1). Doi Number: 10.18026/cbusos.36200.
- Şen, A. B., & Vural, C. (2014).** Suriye İç Savaşında Göç ve Kadın. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 9(17), 29-40.
- Şen, M. (2014).** Türkiye'de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi. *Çalışma ve Toplum*, 40(1), 231-256.
- Şenol, D., & Dinç, A. (2016).** Türkiye'nin Suriyeli çocuk gelinleri: sosyolojik bir değerlendirme. *Üsküdar Üniversitesi Suriyeli Çocuklarla El Ele Uluslararası Göç ve Çocuk Sempozyumu*. İstanbul. 17-18 Kasım.
- Şimşek, Doğan, F., Hilali, N., & Özek, B. (2015).** Bir il merkezinde yaşayan 15-49 yaş evli Suriyeli kadınlarda üreme sağlığı göstergeleri ve hizmet ihtiyacı. 18. *Ulusal Halk Sağlığı Kongresi (Kongre Kitabı)*. Konya. 5-9 Ekim, 998-999.
- Taşçı, D. E., & Okçay, H. (2012).** Etnik iletişim kadın sağlığını nasıl etkiliyor?, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 25, 251-257.
- TDK. (2019).** Türk Dil Kurumu sözlükleri. *sozluk gov.tr*. Erişim Tarihi: 18.11.2019.
- Topçu, S., & Beşer, A. (2006).** Göç ve sağlık. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(3), 37-42.
- Topçu, S., & Beşer, A. (2011).** Health promoting life-styles among immigrant and nonimmigrant women. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4 (2), 56-62.
- TTB. (2016).** Savaş, Göç ve Sağlık, *Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara*.
- Tunç, A. Ş. (2015).** Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- Uçan, Ç. S. (2013).** Küreselleşme, Göç ve Kadın Üzerine. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. İstanbul 12(1).
- UNFPA. (2006).** United Nations Population Fund) State of World Population, A Passage to Hope: *Women and International Migration, New York*.
- Usta, J., Masterson, A., & Farver, J. (2016).** Violence against displaced Syrian women in Lebanon. *J Interpers Violence*, doi: 10.1177/0886260516670881.
- Yağmur, Y., & Aytakin, S. (2018).** Mülteci kadınların üreme sağlığı sorunları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 11(1), 56-60.
- Yılmaz, A. (2014).** Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Turkish Studies*, 9(2), 1682-1704.